

Martin Kučera (ed.)

Odkaz rychtáře Vaváka

KAROLINUM

Príspevky k životopisu veľkého píšáka

Odkaz rychtáře Vaváka

Příspěvky k životopisu velkého písmáka

Martin Kučera (ed.)

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Kamila Veselá

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2018

Text © František Jan Vavák, 2018

Editor © Martin Kučera, 2018

Na obálce: Portrét Františka Jana Vaváka, olejomalba na plátně
Františka Vojtěcha Krátkého z r. 1878, podle akvarelové předlohy
od Karla Vichery z r. 1812, 55,5 × 42,5 cm, Sbírka Národního muzea,
H2-186952, foto Jan Rendek

Na straně 4: Portrét Františka Jana Vaváka, litografie z r. 1892,
podle kresby asi z r. 1891, 64 × 50 cm, Sbírka Národního muzea,
H2-68724, foto Jana Kuříková

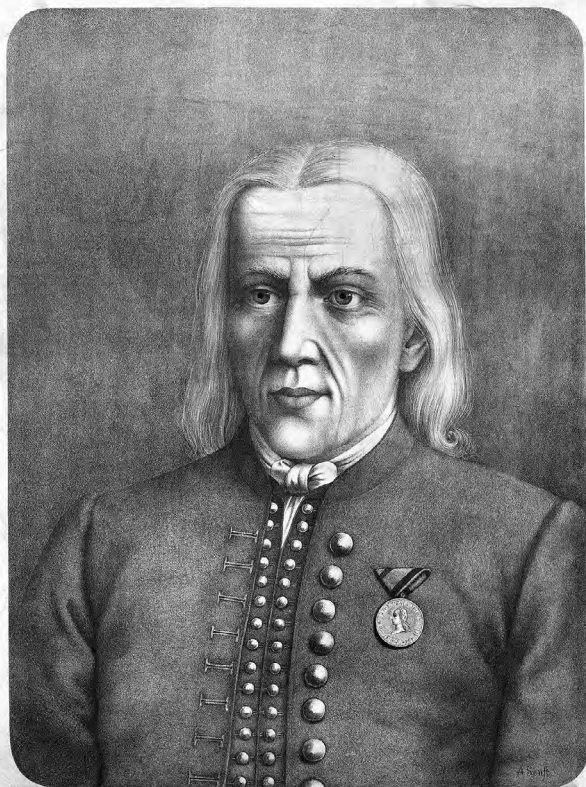
ISBN 978-80-246-3808-9

ISBN 978-80-246-3845-4 (pdf)

Charles University
Karolinum Press 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obraz zveřejněný podle I. č. 1.

Podle I. č. 1. zveřejněného v. 1. č. 1.

Nakladem I. č. 1. zveřejněného v. 1. č. 1.

JAN FR. VAVÁK,
rolník z Milčic.

Počteno dle uznání na jeho výsluh v Praze.

Obsah

František Jan Vavák – selský intelektuál (*Martin Kučera*) /7

VLASTNÍ ŽIVOTOPIS F. J. VAVÁKA /15

Vlastní životopis F. J. Vaváka

(*Stanislava Jonášová-Hájková*) /17

Ediční poznámka (*Stanislava Jonášová-Hájková*) /25

Popsání života Fraňka Jána Vaváka /28

Seznam zkratk /97

F. J. VAVÁK PAMĚTI (VÝBOR) /99

Léta P. 1775 /101

Rok 1781 /107

Rok 1784 /110

Rok 1790 /111

Rok 1791 /114

Rok 1793 /120

Rok 1796 /123

Rok 1798 /127

Rok 1799 /130

Rok 1800 /136

Rok 1801 /138

Rok 1802 /141

Rok 1805 /144

Rok 1809 /147

Rok 1813 /150

Rok 1814 /152

Rok 1815 /154

Rok 1816 /156

UKÁZKY Z POEZIE F. J. VAVÁKA /157

Píseň /159

Marš každého Čecha ctného, v tému arciknížete Karla
vyvýšeného, udatně bojujícího /161

Paměti F. J. Vaváka (*Josef Pekař*) /165

Úvaha historika o lidové literatuře písmácké a pamětní
(*František Kutnar*) /195

Ediční komentář (*Martin Kučera*) /206

František Jan Vavák – selský intelektuál

MARTIN KUČERA

Milčice, ves na kdysi komorním poděbradském panství, je hlavním dějištěm obsáhlých pamětních zápisů místního zámožného sedláka a dlouholetého obecního rychtáře Františka Jana Vaváka, který se tu 26. října 1741 narodil a 15. listopadu 1816 se odtud odebral na věčnost. Vavákovy zápisy jsou literárním žánrem značně nevyhraněným, hybridním, nepřesně nazývaným v intenci jejich autora „paměti“. Nejsou to ale memoáry v klasickém významu pojmu, ani deníky, ani kronika rodu a obce, je to všechno dohromady a ještě víc: celý text, obsahující sedm knih z více než pětáctýřicetiletého časového úseku 1770–1816, je protkáván informacemi o pohybech cen zemědělských produktů, citacemi dokumentů současných, vlastivědných i dějepisných, zprávami z denního tisku, záznamy o počasí a nad jiné půvabnými ukázkami Vavákovy básnické, a dokonce skladatelské (písňové) tvorby. Už z tohoto stručného nárysu Vavákových širokých zájmů je zřejmé, že uživatel jeho Pamětí má co činit s osobností kulturně vyspělou, historicky významnou, s osobností zcela mimořádnou, a to vzhledem k době jeho života a působení zdaleka nejen v českém selském prostředí, nýbrž v národně se zvolna uvědomujícím prostředí českém vůbec.

Paměti souseda a rychtáře milčického, jak sám Vavák svá memorabilia nadepsal, byly tvarově natolik výjimečné a obsahově závažné, že zvěst o nich se nesla celým 19. stoletím, dávno předtím, než roku 1907 zahájil P. Jindřich Skopec (1873–1942), neprávem zapomínaný církevní pedagog, historik a archivář, žák Kalouskův, jejich sešitové, víceméně svépomocné vydávání. Šířily se v originále zápůjčkami, v dílčích opisech a v ústní tradici. Naštěstí se je podařilo v úplnosti uchovat ve Vavákově rodině, až Skopcovou zásluhou byl jejich rukopisný konvolut postoupen Knihovně Národního muzea, spravované tehdy profesorem

Čeňkem Zíbrtem, nedoceňovaným historikem, výjimečně zasloužilým o uchovávání a správu národních literárních památek. Spišovatel Alois Jirásek, ve středověké tematice závislý na Františku Palackém, prokázal v literárním díle čerpaném z novověkých látek nespornou badatelskou samostatnost. S rodinou Vavákových byl v osobním styku, do svého majetku získal část Vavákovy pozůstalosti a na Hekových Beiträgen a Vavákových Pamětech kromě jiného postavil první svazky dokumentárně cenné pentalogie F. L. Věk. Jeho románová skladba tak učinila Vaváka všeobecně známým ještě dříve, nežli byla v desetiletích před Mnichovem knižně zpřístupněna většina jeho pamětních zápisů. Není divu, že na Vaváka upřelo téměř programovou pozornost rodící se české agrární dějepisectví, nejvýrazněji ve dvou recenzích Pamětí z pera profesora Josefa Pekaře i v tvorbě jeho žáků – částečně Zdeňka Kalisty (1900–1982) a zejména Františka Kutnara (1903–1983) a Stanislavy Jonášové-Hájkové (1904–1985). Na ně jsem směl navázat dlouhodobě připravovaným a díky zesnulému řediteli nakladatelství Karolinum dr. Jaroslavu Jirsovi nakonec zdárně realizovaným dokončením Skopcovy edice Vavákových Pamětí, v čemž dramatické okolnosti českého 20. století zabránily dr. Jonášové.

Vavák, jeden z klíčových představitelů první fáze české národní emancipace, typický a v mnohém jedinečný reprezentant její minimálně početné lidové složky, byl v historické interpretaci dlouhé desítky let spíše dezinterpretován, než spravedlivě a objektivně vykládán. Do druhé světové války k němu vzhlížely české nacionalistické sentimenty jako k selskému buditeli, šířiteli české vzdělanosti a jazyka mezi venkovskými obyvateli, dědici tzv. rustikální češtiny, podle plochých dobových výkladů onoho zdroje „vody čisté“, který se udržoval přes nepřítelů germanizátorů. Někdy se k tomu přidával dovětek – bezděky vlastně elitářský –, že bodrý a katolickým panstvem vykořisťovaný český venkovan si nebyl s to osvojit němčinu, proto si zachoval mateřský jazyk. Odpovídalo to z vulgarizované Jungmannově nacionální ideologii, znovu a v pokleslých podobách udržované vlastně donedávna. Vulgární nacionalismus v pojetí české národní emancipace vpravdě přežíval i za období tzv. reálného socialismu v (nedůsledně) marxistické doktríně českého dějepisectví. Socialistický historik epochy tzv. národního obrození, profesor Josef Kočí, nacionalistické argumenty odsuzované duchovní

minulosti vědomě převzal, avšak ostře a nenávisťně se vyhranil proti katolickému buditelskému elementu, pro epochu emancipace zcela zásadnímu, neboť právě v katolickém a popravdě i rekatolizovaném lidovém prostředí se čeština nepřetržitě udržovala po celé 17. a 18. století. Údajní čeští marxisté nedokázali nikdy vysvětlit, jak bylo možné, že katolicismus byl většinovou konfesí rekatolizovaných českých zemí a že byl přesto nositelem progresivních tendencí duchovních, národotvorných, ba i sociálních (které vrcholily Bolzanem a jeho žáky). Kdyby byli skutečnými marxisty evolučního a nedogmatického typu, museli by přijmout vývojová fakta a pochopit, uchopit, zařadit i vyložit dobové tendence a trendy, nikoli se spokojovat starými, jen verbálně inovovanými schématy. Není náhodné, že právě na českém venkově zásluhou drobného katolického kléru se kontinuálně, nepřerušeně udržoval český jazyk ve své povýtce nespisovné podobě na základě starší české literatury (v omezeném smyslu: téměř výhradně katolické provenience) a z tohoto podhoubí že vyrůstala poměrně rozměrná, v barokní Evropě sice nikoli ojedinělá, zato kvalitativně nesrovnatelná literatura písmácká, tj. literární produkce neprofesionálních, rolnických autorů. Vrcholným představitelem tohoto proudu byl u nás – a jsem přesvědčen, že srovnávací studie s rakouským, německým a francouzským, možná i jiným kulturním okruhem by ukázaly, že nikoli jenom u nás – právě František Jan Vavák.

Rychtář Vavák, jako rychtář obecní vykonavatel patrimoniální úřední správy, vzorný i úspěšný hospodář, geometr samouk, loajální občan, věrný poddaný, roduvěrný katolík z nerekatolizované rodiny, odpůrce revolučních chaosů, leč také vrchnostenského útlaku a zejména válek s věčnými rekvizicemi z půdy každoročně vydobývaných potravin, byl vnímán vždy zjednodušeně – jako buditel jazyka a svých spoluobčanů, přítel slavných českých vzdělanců Tomáše Fryčaje, Františka Faustina Procházky, Josefa Dobrovského, Matěje Václava Krameria a jeho ženy Jenovéfy, Jana Rulíka a jiných, jako osvícenský prototyp dobrého selského hospodáře, jakéhosi předchůdce českého agrarismu, jako zajímavý autodidakt schopný cenné literární tvorby, případně negativně jako kontrarevoluční reakcionář, šířitel náboženských pověr, antisemita, k panstvu ponížený, omezený konzervativce, který se míjel se svou dobou. Nic z toho není přesné, pokud to není dokonce zhora nesprávné. Především je samozřej-

mé, že František Jan Vavák jako každý (!) člověk byl synem své epochy a jeho dílo je její kritickou a subjektivní reflexí. Za druhé: Vavák byl hrdý příslušník svého stavu se všemi přednostmi i se všemi limity takové pozice. Selství mu umožňovalo nahlížet čas svého života sociálně jasně vymezenýma očima, s přesně stanovenými kritérii a s živým napojením na vlastní trest, dřev či jádro národně-emancipačního procesu. Současně mu však bránilo ztotožnit se s jeho obsahem v plnosti, porozumět aktuálnímu dění ve Francii, ba naopak mu velelo vymezit se vůči němu jednoznačně nepřátelsky. Francouzská revoluce vyvolala evropské válečné kataklyzma, jehož první a nejzbedačovanější obětí byl selský člověk. Bylo tomu tak ve Francii, v Rusku, v Čechách jako kdekoli jinde, kam pronikly expanzivní francouzské jednotky. Vinit Vaváka z konzervativismu a selské zabeđenosti, neřku-li z reakčního postoje, je proto směšné, hloupé, zavádějící. Jeho světový názor i pojetí dějin organicky plynuly z jeho srostlosti se zemí, z jeho profese, z toho tedy, co nazývám „antropo-sociologickou“ konstantou, konstantou rodinného původu. Ta je neměnná, daná a lze ji toliko vysvětlovat, nikoli kritizovat.

Ani to, co jsme uvedli na okraj vavákovského tématu, nevystihuje ovšem specifiku největšího z českých písmáků plně. V čem spočívala jeho velikost? Jsou dvě zásadní monografické studie o Vavákovi: kniha Františka Kutnara, vydaná k dvoustoletému výročí písmákova narození Českomoravským kompasem,¹ a studie Stanislavy Jonášové, v původní verzi připravená k témuž jubileu, ale posléze nepublikovaná a v doplněné podobě uveřejněná jako úvod k mé edici posledních dvou knih Vavákových pamětí.² Oba texty se starší doktorskou disertací Stanislavy Hájkové³ podrobně mapují Vavákův duchovní profil,

1) František Kutnar, František Jan Vavák, Praha 1941. Vyšlo jako třetí svazek ediční řady Postavy české minulosti, řízené Zdeňkem Kalistou.

2) Stanislava Jonášová, František Jan Vavák, Praha 2009, s. 5–40. Studie byla připravena k publikaci ve vyšehradské edici Pro život, řízené Josefem Kostohryzem (rkp. se zachoval v pozůstalosti autorky v Archivu Národního muzea), avšak byla stažena z edičního plánu. Jonášová doplněný a opravený text brožury přednesla 29. 11. 1966 v cyklu přednášek Muzea Aloise Jiráska a Mikoláše Alše v Národním muzeu a z rkp. této přednášky jsme ji přetiskli jako úvod edice posledních dvou knih Vavákových Pamětí.

3) Stanislava Hájková, Vavák a jeho pojetí českých dějin. Český časopis historický, r. 35, s. 325–390; s. 548–602.

aniž by stručně vymezily jeho přínos. Vavák byl prozaik, básník i skladatel, respektive aranžér – ve farní škole, jež byla jeho jediným učilištěm, se žáci učili základům „muziky“, pozůstatku to středověkého kvadrivia, a to prakticky i teoreticky, to znamená, že uměli číst noty a sami vytvořit notový zápis. Kdyby tomu tak nebylo, odkud by se vzalo takové množství českých venkovských muzikantů, vedle selských písmáků druhého okruhu lidových vlastenců, procházejících českým prostředím od 17. po 19. století? Vavák většinou přebíral zaslechnuté melodické nápady, nicméně dokázal je vhodně adaptovat pro své rytmičné potřeby a potřeby svých přátel, venkovských hudebníků. Už tím byl jedinečný. Mimoto zvládal na poměrně vysoké úrovni kvantum vědomostí o dějinách země a církve, o literatuře, o přírodě, naučil se geometrii a kresbě map, bedlivě sledoval soudobé dění. Ovládal základy merkantilního uvažování ekonomického, přesněji polnohospodářského. Pokud někdy historici pochybovali o tom, že se dostatečně věnoval svým polnostem, když neustále psal, cestoval po vlasti, řídil společenské akce na panství a četl a četl, pak se mýlili. Paměti dokládají jeho starost a péči o hospodářství, na jehož obsluhu měl rodinné příslušníky a chasu, jako sedlák vedl si naopak velice dobře a přes nepřízeň okolností, někdy drastickou, zvyšoval výnosy polí i sadu. Snažil se o relativně spisovný jazyk, přičemž se nebál užití vulgarismů, lidových a krajových výrazů, znal základy němčiny, a dokonce latiny, jediné ve fonetickém přepisu francouzských slov, případně slov z jiných evropských jazyků, psal s chybami někdy těžko dešifrovatelnými. Vzhledem ke svému rozhledu mohl být partnerem příslušníků soudobých vzdělaných vrstev a těšil se neobyčejné autoritě u svých spoluobčanů. Byl velmi zdatný stylist, což se zvláště markantně jeví v jeho veršové, pohříchu jako celek nevydané tvorby, psané rytmicky naprosto přirozeným, kvalitním, z lidové poezie a písně věrně odposlouchaným sylabotónickým veršem. Rytmizace Pamětí pomocí veršových vstupů byla autorovým šťastným, vysoce originálním nápadem, která z nich činí dílo prvořadé jakosti v nepřetržité linii české jazykové a literární kultury. Shrneme-li tudíž Vavákovu velikost a jeho přínos v jediném výstižném sousloví, můžeme milčického rychtáře označit jako **prvního českého selského intelektuála**. Jeho pokračovatelem byl v jiných podmínkách až Adolf Štastný (1831–1913). Jako selský intelektuál přerostl svůj stav, písmácká

literatura v něm dospěla k dynamickému vrcholu a současně se jí otevřela nová etapa českého poloprofesionálního lidového písemnictví.

Duchovní odkaz milčického rychtáře předkládaná publikace připomíná v širším výběru, než se zatím dělo. Jejím základem se stala edice Stanislavy Jonášové-Hájkové nedokončeného (či v úplnosti nedochovaného) vlastního Vavákova životopisu, jež psal pro svého prvního životopisce profesora filosofie na pražské univerzitě a svého rodáka Františka Xavera Němečka. Edice vynikající a stále pozapomenuté vavákovské badatelky vyšla před mnoha lety pouze časopisecky a je nyní pro většinu zájemců nedostupná. Dále pak bylo logické učinit vlastní výbor z Vavákova stěžejního díla, tj. ze všech sedmi knih jeho Pamětí, díky Bohu knižně vydaných již v úplnosti, jenže pro stoletý rozestup při publikování jednotlivých svazků dnes rovněž pro leckoho málo přístupných. K tomuto výboru se nabízelo několik možností, například řídit se při výběru ukázek církevním kalendářem. Vznikl by tak obraz kaleidoskopicky pestrý, nicméně málo vypovídající o některých stabilních rysech autora Pamětí. Soustředil jsem proto pozornost na některé události, z Vavákova hlediska klíčové v obecném, národním nebo krajevném smyslu, a podal stručný, nemnohomluvný průřez všemi svazky zápisů. Pokud jsem se rozhodl vydat edici dr. Jonášové prakticky beze změny včetně poznámkového aparátu, připadalo mi rozumné přistupovat stejně i k výběru z Pamětí, jakkoli poznámky obou původních editorů – Jindřicha Skopce a Stanislavy Jonášové – jsou víceméně hlavně textologického rázu. Ukazují však sdostatek názorně proměny jazyka v posledních dvou staletích a u Skopce upozorňují i na jeho někdy málo profesionální redakční zásahy do Vavákova textu: nahrazuje zněmčená slova českými, vulgární výrazy slušnými, svévolně škrtá apod. Obě edice doplňují ukázky z rozsáhlého souboru Vavákova básnicko-písňového díla a apelují na odborníky v oboru české obrozenské literatury, aby se konečně pokusili zpřístupnit básnický soubor Zbor písní, uchovaný ve Vavákově autografu v Knihovně Národního muzea. Jedna ukázka představuje Vaváka jako skladatele písňové lyriky a jejím pionýrským editorem byl prvořadý znalec české barokní a pozdně barokní kultury profesor Zdeněk Kalista. Druhou ukázkou je pochodová výzva k boji z doby válek s revoluční Francií a v Pamětech byla otištěna P. Jindřichem Skopcem spolu

s nápevem. Naše edice zachovává grafickou podobu jejího letákového vydání, zapůjčeného pro náš účel laskavostí profesora Jana Royta, zač mu vyslovujeme upřímný dík. Leták mnohem dokonaleji než pouhý veršový zápis zdůrazňuje rytmickou údernost textu. Poslední dva příspěvky jsou věnovány připomínce vavákovského bádání. Opět přetiskujeme nikoli neznámou, avšak zásadní druhou recenzi Pamětí F. J. Vaváka z pera jejich – po Josefu Kalouskovi druhého v pořadí – akademického vykladače Josefa Pekaře. František Kutnar, vedle Stanislavy Jonášové jeden z nejoblíbenějších Pekařových absolventů, náš svazek uzavírá promyšleným souhrnným esejem o české písmácké literatuře, dosud knižně nevydaným. Kniha věnovaná Vavákovu odkazu by ráda připomněla živou přítomnost Františka Jana Vaváka v tradici českých kulturních dějin.

Velký dík za zdárné dokončení svazku a pomoc při revizi textu náleží redaktorce knihy dr. Kamile Veselé.

Vlastní životopis

F. J. Vaváka

Vlastní životopis F. J. Vaváka

STANISLAVA JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ

V pozůstalosti spisovatele Aloise Jiráska, uložené v Muzeu A. Jiráska a M. Alše v Praze ve Hvězdě, byl i objemný svazek rukopisů, označený prostým nápisem „Vavák“. Když muzeum přistoupilo k jeho inventarizaci, zjistilo se, že obsahuje 69 položek z let 1762–1814, z nichž pouze 50 psal skutečně Vavák. Zbytek jsou rukopisy různých lidí, např. Vavákova synovce Jana Václava Vaváka ze Lstiboře, dopisy poslané Vavákovi i několik rukopisů dosud neurčených. Celý soubor je uložen v muzeu pod sg. T 3 E/1–69, č. inv. 32901–32969.

Prvním číslem souboru je dosud neznámé POPSÁNÍ ŽIWOTA FRAŇKA JÁNA WAWÁKA z r. 1796. Je to Vavákův zřetelný rukopis, psaný směsí švabachu a latinky, na 48 listech tehdejšího kvartu různých rozměrů: 12 listů 180 × 220 mm, 24 listy 180 × 230 mm, 4 listy 180 × 240 mm, 4 listy 195 × 253 mm a 4 listy 185 × 234 mm. Archy jsou ručně sešity v celek, všechny jsou očíslovány, ale jedenáctka Vavákovi vypadla. Číslo devět mají dva archy. Na prvním z nich popsal necelé tři strany, na druhém – doplnění prvního – sedm. Po archu desátém jde hned dvanáctý; má tedy celý spis skutečně 12 archů. Ze stránek očísloval autor jen prvních třiatřicet, ostatní číslování bylo doplněno. Stránky 2, 68–72, 80, 91–96 zůstaly prázdné.

Vavák začal psát životopis 23. ledna 1796, téhož dne, kdy dokončil Vypsání vsi Milčic, otištěné v Dodatcích ke III. knize Pamětí, a jak je vidět z textu, pracoval na něm ještě v březnu. Práce není ukončena, jak nasvědčují stránky vynechané pro další doplnění a vlastní Vavákova slova na s. 88 rukopisu „O čemž nížeji“. K dokončení však už nedošlo.

Vavák rozdělil spisek do čtyř oddílů. První část, uvedená vstupní básní, nemá zvláštní název a je z celého díla nejobsažnější, čítá 38 stran rukopisu. Začíná ji výkladem o svém

rodu, pokračuje podrobným vypsáním příběhů z dětství i mládí a končí ji svým sňatkem. V druhém dílu, označeném římskou jedničkou a nadpisem „V hospodářství“, vykládá o svých názorech hospodářských a pěstitelských pokusech. Oddíl má 14 stran rukopisu. Třetí část, označená římskou dvojkou, je nadepsána „V povinnosti“ a sahá od stránky 53 až do poloviny stránky 85. Zůstalo zde však prázdných pět a půl stránky, na nichž Vavák počítal s dalším doplněním, takže tato část má celkem 27 stran. Vavák zde líčí zásady svého jednání jako rychtáře, starost o pořádek v obci a různé příhody ze svého úředního působení. Sem vkládá i zmínku o přátelství s královéhradeckým a později českobudějovickým kanovníkem Josefem Pingasem. Nejkratší a zřejmě nedokončený je čtvrtý a poslední díl, který již není číslován a nese název „V umění zemoměřickém“. Jsou to pouhé čtyři a půl stránky, ale je to současně nejživěji podaný úsek celé práce. Vavák se zde vyznává ze své touhy po tom, aby dovedl kreslit mapy, a popisuje obtížnou cestu, po níž tohoto umění dosáhl. Životopis je po Vavákově způsobu protkán řadou veršů i delších básní.

Vzniká otázka, proč Vavák, který již celé čtvrtstoletí psal Paměti, jež jsou nepřímým obrazem jeho života, přikročil ve svém 55. roce ke psaní vlastního životopisu. Odpovědí je hned první verš úvodní básně: „Franěk Vavák jsouc žádaný ...“ Psal tedy na něčí přímou výzvu.

Původce výzvy není tak těžké nalézt! V témže roce, kdy psal Vavák svůj životopis, vyšel v Praze v Heerlově knihkupectví spis Životní příhody výtečného člověka a hospodáře Františka Vaváka, rychtáře vsi Milčic na komorním panství poděbradském.¹ Kniha vyšla bez autora, jen předmluva je podepsána značkou N-k. Na konci předmluvy se autor prohlašuje za Vavákova krajana, tvrdí, že se s ním dobře zná a většinu vyprávění že má buď přímo z jeho úst, nebo od Vavákových sousedů a známých. Autorem uvedené knihy je beze vší pochyby František X. Petr Němeček (Franz Niemetschek), první životopisec Mozartův a vychovatel jeho synů. Narodil se 24. července 1766 v Sadské, v r. 1787 se stal profesorem latiny v Plzni, odkud odešel v r. 1792 na pražské malostranské gymnázium. Po dosažení doktorátu

1) Lebensbegebenheiten des vortrefflichen Menschen und Landwirths Franz Wawak, Richter des Dorfs Miltschitz auf der Kammeralherrschaft Podiebrad.

v roce 1800 se stal za dva roky profesorem teoretické a praktické filosofie a pedagogiky na pražské univerzitě. Byl současně i literárním kritikem, cenzorem a ředitelem ústavu pro hluchoněmé. V r. 1820 byl povolán na vídeňskou univerzitu, ale po roce odešel pro nemoc do výslužby. Zemřel ve Vídni 19. března 1849. Kromě životopisu Mozartova a Vavákova vydal ještě *Elementa logica* a v časopise *Allgemeine Musikzeitung* články o současném stavu hudby v Čechách „Über den Zustand Musik in Boehmen“. Jsa původem z učitelské a varhanické rodiny, měl o hudbu živý zájem a pokoušel se sám o skladbu kantát.²

Týž Němeček vydal o dva roky dříve pod svým plným jménem v Rieggerově sborníku *Lieferungen fuer Boehmen von Boehmen III*, s. 85–93 článek „Několik zpráv o podivuhodném sedláku v Čechách“.³ Je to úvod k Vavákově veršované skladbě „Krátké pozorování zlostné a nepravé války národu francouského, na rytmy složené“, která zde vyšla i s Němečkovým německým prozaickým překladem. Vylíčil v něm stručně Vavákův životopis a uvedl i Vavákovy tiskem vydané písně.

Položíme-li vedle sebe Vavákovu *Popsání života a Němečkovu knihu*, vidíme, že Vavák psal své dílo vlastně pro Němečka a na jeho přímé vyzvání. Dokazuje to již rozvrh Němečkova spisu do pěti kapitol, který se – až na poslední, jež je samostatným dílem Němečkovým – přesně kryje s rozdělením Vavákovým: 1. O rodišti a mládí Vavákově; 2. Vavák jako muž a hospodář; 3. Vavák jako představitel a představený obce; 4. Vavákovy znalosti, pocty jemu prokázané a odměny; 5. O Vavákových mravech a způsobu života.

Srovnáváme-li obě práce podrobněji, zjistíme, že se Němeček přesně držel nejen Vavákova rozdělení kapitol, ale i jejich obsahu, jen zmínku o Vavákově přátelství s kanovníkem Pingasem převedl z kapitoly třetí do čtvrté. Řadu partií z Vaváka doslovně přeložil, tak např. hned v prvním díle úsek o usazení Vaváků v Milčicích, o marném zápasu Vavákova otce o udržení gruntu, o Vavákově touze po studiích, některé příhody z Vavákových jízd s magacínem, celé velké stati z oddílu druhého a třetího, kde podal v próze i Vavákovu báseň na 54. s. rkp., a až na několik drobností celou poslední kapitolu.

2) Československý hudební slovník a Riegrův Slovník naučný.

3) Einige Nachrichten von einem merkwürdigen Bauer in Boehmen.

Na druhé straně zase Němeček řadu Vavákových záznamů vynechal. Z jeho výkladu rodokmenu ponechal jen domněnku o původu pečeckých a milčických Vaváků z rytířské rodiny Vaváků z Adlaru a prodej vyšehořovického vavákovského majetku generálu Janovi z Werthu, nezajímala ho jména Vavákových bratrů, vypustil většinu příhod z Vavákova dětství i mládí i vše, čím se Vavák snažil svoji práci oživit a čtenáři zpříjemnit, jako jsou Vavákovy verše nebo smyšlené rozmluvy.

Kde se mu Vavákova tvrzení zdála upřílišněná, snažil se je doplněním ztlumit. Např. k Vavákovu vypravování o tom, jak právě četba Beckovského Poselkyně ho přivedla k pravému národnímu cítění, připojil úvahu o škodlivosti přepjatého nacionalismu. Ponechal sice Vavákovo vylíčení mstivosti panského úředníka Wirtha, uvedl však jeho jméno jen začátečním písmenem a přidal rozklad o tom, jak se od Josefovy doby změnily poměry ve prospěch sedláků. V jednom případě ve snaze, aby zmírnil Vavákův výklad, obrátil jej svým podáním téměř naruby. Vavák vypravuje, jak mu třikrát hrozilo nebezpečí, že bude odveden k vojsku, a píše na 36. s. rukopisu: „... že by otec můj starý byl a mne jen toho jediného syna měl a starší můj bratr že již vojákem jest, nic se tehdy nevážilo.“ Pak líčí zcela naturalisticky, jak došlo k tomu, že odveden nebyl. Tento důvod Němeček potlačil a napsal na 34. s. knihy: „... že jeho otec byl tak starý člověk a on jediný zbývající syn, nadto jeden z bratrů již byl vojákem: muselo být jistě jemu i otci velmi milé, že nebyl odveden,“⁴ což budí v čtenáři dojem, že Vavák nebyl odveden právě z těch důvodů, které Němeček uvedl.

Rozdílnost Vavákova vyprávění a Němečkovy knihy plyne z rozličného pojetí, s nímž oba autoři ke své práci přistupovali. Vavák psal prostě svůj životopis, do něhož zahrnul vše, co pokládal za důležité a zajímavé. Způsob psaní je pro něho velmi typický. Mluví o značném sebevědomí Vaváka jako veřejného činitele, ale současně i skromnosti Vaváka jako člověka. Nečteme ani o jednom vyznamenání, jehož se Vavákovi dostalo – měl přece tehdy již v rukou pochvalný dekret Erbenův, měl pamětní peníz, který získal za pomoc při práci na josefinském katastru, dostalo

4) „... da sein Vater ein so alter Mann und er der einzige uebrige Sohn, ueberdies einer seiner Brueder schon Soldat war: so musste es ihm und dem Vater sehr lieb sein, dass er nicht abgefuehrt wurde.“

se mu osobní pochvaly a uznání císaře Františka II. O tom všem není v životopise ani slůvka a též největšího vyznamenání, udělení plzeňského měšťanství, se dotýká jen v náznaku. Zcela mlčí o své literární činnosti, ač již několik jeho prací vyšlo tiskem, nepíše o svých stycích s předními buditeli. Zdá se, že dostal od Němečka pokyny, jimiž se při psaní řídil.

Naproti tomu Němečkův záměr byl zcela jiný. Nešlo mu ani tak o to, aby podal životopis právě Vavákův, ale mnohem spíše o to, aby nakreslil obrázek po všech stránkách dokonalého sedláka, který by byl ostatním vzorem. Vždyť také jeho kniha má podtitul: Příručka pro venkovany.⁵ Vaváka si vybral proto, že ho osobně znal, že byl jeho krajanem či, jak říkal Vavák, jeho „vlastencem“, že se spolu skutečně stýkali, a hlavně asi proto, že znal Vavákův zásadní odpor vůči Francouzské revoluci. Snažil se, aby na jeho hrdinovi opravdu nebylo vady ani hany, proto zamlčel z Vavákovy předlohy vše, kde se mu upřímnost Vavákova zdála zbytečnou a čtenář by si ji mohl vyložit ve Vavákův neprospěch, např. Vavákovo přiznání, že třetímu pokusu o odvedení unikl prostě tím, že utekl. Strohé výklady Vavákovy doplnil širšími rozbory, v nichž zvláště zdůraznil Vavákovy kladné vlastnosti, jeho pílí, obratnost, pořádnost i úspěšné hospodaření. Na důkaz toho, že selská práce je Vavákovou nejdůležitější starostí, uvedl v německém překladě jeho vlastní slova: „Jsem sedlák a miluji své zaměstnání; mou první a nejlepší knihou je mé pole a pérem pluh; neboť obojí živí mě, mou ženu a moje děti. Čtení a psaní je jen zábava, protože člověk nemůže stále pracovat a chození do hospod mě netěší.“ Zaznamenal také, jak mu Vavák slíbil, že napíše knihu o 12 kapitolách, v níž popíše selskou práci v jednotlivých měsících.

V doplnění čtvrté kapitoly, které je již samostatnou prací Němečkovou, vypsál Vavákovu audienci u Františka II., připomněl, jak si ho váží administrátor císařských panství Jan Josef Erben, a zvláště podrobně se zabýval udělením plzeňského měšťanství Vavákovi i jeho pracemi proti Francouzské revoluci. Poslední, pátá kapitola, rovněž dílo Němečkovo, shrnuje celkové hodnocení Vaváka jako prostého, příčinlivého sedláka, úspěšného hospodáře, poctivého Čecha, jenž nadevše miluje svoji rodnou řeč, a upřímného katolíka.

5) Ein Handbuch fuer Landleute.